

Zjišťování nemoci z povolání soudem

Judicial Determination of an Occupational Disease

prof. JUDr. Martin Štefko, Ph.D., DSc., Ústav státu a práva AV ČR, v.v.i.

Abstract: The article examines whether, and under what conditions, a civil court may recognize an occupational disease in the absence of a medical opinion issued by an occupational diseases center, and whether a court may determine that an occupational disease has arisen without verification by a public health authority. For this purpose, the legislative definition of an occupational disease and the process leading to its determination are analyzed, including the relevant case law of both higher and lower courts.

Key words: occupational disease – causal link – hygiene measurements – employer liability

Anotace: Článek zkoumá, zda a za jakých podmínek může civilní soud uznat nemoc z povolání bez lékařského posudku střediska nemocí z povolání a zda soud může uznat vznik nemoci z povolání bez ověření výskytu nemoci z povolání ze strany orgánu veřejného zdraví. Za tím účelem se analyzuje legislativní vymezení nemoci z povolání a proces vedoucí ke zjištění nemoci z povolání, a to včetně relevantní judikatury vyšších i nižších soudů.

Klíčová slova: nemoc z povolání – příčinná souvislost – hygienická měření – odpovědnost zaměstnavatele

Úvod

Zaměstnancům se výkonem práce zhoršuje zdraví, někteří zaměstnanci dokonce utrpí nemoc z povolání. To má významné medicínské, ale též právní následky. Cílem toho článku je analyzovat právní úpravu a relevantní judikaturu vztahující se ke skutkové situaci, kdy se zaměstnanci alespoň středně zhorší zdraví, z různých důvodů však nedojde k vydání lékařského posudku ze strany specializovaného poskytovatele pracovnělékařských služeb, kterého budeme, stejně jako platná úprava, pro zjednodušení označovat jako „středisko nemocí z povolání“. To znamená, že nedojde ani k vydání závazného stanoviska krajské hygienické stanice ke splnění tzv. hygienické podmínky, jejíž naplnění je nezbytné pro zjištění nemoci z povolání. Vlastně vůbec neproběhne zákonem předvídané řízení o zjištění nemoci z povolání.

Ač se původně myslelo, že civilní soudy nemohou nahradit nalézací činnost střediska nemocí z povolání a závazné stanovisko krajské hygienické stanice, Nejvyšší soud a posléze též Ústavní soud potvrdily jako spravedlivé soudní rozhodnutí, které bylo vydáno v rozporu s lékařským posudkem střediska nemoci z povolání, a určilo jako den vzniku nemoci z povolání jiný den než ten, který určilo středisko nemocí z povolání, a to za situace, kdy středisko nemocí z povolání věcně nepochybovalo.

Může-li se tedy soud v pracovní věci odchýlit od postupu stanoveného pro uznání nemoci z povolání v určení dne, kdy nemoc vznikla, byla a je opakovaně kladena v praxi otázka, zda úvaha soudu může zcela nahradit existenci hygienického měření v tom smyslu, že hygienické měření provedeno vůbec nebylo a přesto soud v konkrétním sporu usoudí, že zaměstnanec trpí nemocí z povolání. Mezním příkladem je rozhodnutí okresního soudu, který uznal existenci nemoci z povolání, aniž by byl dodržen stanovený postup, když soudce: „považoval zkoumání hygienických podmínek na pracovišti za procesně neekonomické.“¹

Nemusí se přitom jednat jen o případy, kdy si zaměstnanec laik subjektivně myslí, že trpí nemocí z povolání, ale též případy, kdy objektivně klinicky zaměstnanec trpí příznaky nemoci z povolání, což potvrdí znalec

¹ Tak rozhodl např. Okresní soud Plzeň-město ve věci 20 C 337/2023.

v podaném znaleckém posudku nařízeném soudem, ale v dané době u žalovaného zaměstnavatele prostě nebylo včas provedeno příslušné hygienické měření prokazující splnění hygienických expozičních limitů či u zaměstnance nebylo včas provedeno předepsané odborné klinické vyšetření. Zaměstnanec jako žalobce se tak v případném soudním sporu o náhradu újmy ocitá objektivně v důkazní nouzi. Článek se tak pohybuje v interdisciplinárním tématu, v jehož rámci soudci, advokáti, státní úředníci a postižení zaměstnanci musí pochopit medicínské závěry lékařů a na druhou stranu jsou postupy lékařů limitovány právní úpravou i jejími nedostatky. Autor nemá potřebné medicínské znalosti, a tak i tento článek řeší pouze právní stránku problému spočívající v tom, že nebyl naplněn postup předvídaný zákonem.² Protože se jedná o problematiku složitou, k níž existuje málo odborných právnických publikací,³ bude nejprve proveden výklad k uvedení do celé problematiky zjišťování nemocí z povolání, včetně pojmu nemoc z povolání. Následně bude analyzován vytčený problém, a to včetně komparace se zahraničním přístupem ve slovenském právu a soudní praxi.

1 Nemoc z povolání podle zákoníku práce

Zákoník práce⁴ vymezuje nemoci z povolání jako nemoci uvedené ve zvláštním právním předpisu. Tímto předpisem je pochopitelně nařízení vlády č. 290/1995 Sb. kterým se stanoví „*Seznam nemocí z povolání, které vznikají v souvislosti s pracovním prostředím a podmínkami práce, v platném znění*“ (dále „NoNP“). Ust. § 269 odst. 2 zákoníku práce ukládá zaměstnavateli nahradit zaměstnanci škodu nebo nemajetkovou újmu vzniklou nemocí z povolání (klinická podmínka), jestliže zaměstnanec naposledy před jejím zjištěním pracoval u zaměstnavatele za podmínek, za nichž vzniká nemoc z povolání, kterou byl postižen (hygienická podmínka).

Na rozdíl od pracovního úrazu je tedy proces uznání nemoci z povolání nejen upraven zákoníkem práce, ZoSZS a NoNP podrobněji, ale též se do tohoto procesu ingerují představy společnosti a politické reprezentace o tom, co lze ještě uznat jako nemoc a odškodňovat zaměstnance za ni. Nejedná se o české specifikum, platí to napříč různými státy i v Evropě, a tak jsou některé nemoci z povolání uznávány jen v některých státech,⁵ ač objektivně mají stejně těžké pracovní podmínky i státy jiné, které ovšem danou nemoc jako nemoc z povolání neodškodňují.

V České republice je seznam nemocí z povolání uveden v NoNP. Základní kritérium pro zařazení určitého onemocnění do tohoto seznamu je shoda odborné obce⁶ na tom, že zde existuje vzájemná souvislost mezi pracovním prostředím a vznikem onemocnění u pracovní populace. Tato shoda se manifestuje do podoby klinických kritérií závažnosti onemocnění. Smysl klinických kritérií (v tomto článku pro zjednodušení tzv. klinické podmínky) je trojí. Jde nejen o to zjistit a zajistit, že se o předmětnou nemoc z povolání vůbec jedná, ale též upravit postup jejího diagnostikování a regulovat, aby se jednalo alespoň o středně závažné onemocnění. Soudy označují tuto podmínku též jako „*medicínskou podmínku či prostě předpoklad*“.

Pochopitelně ke shodě odborné obce musí následně přistoupit též přivolení politické reprezentace (včetně sociálních partnerů), neboť stále platí, že nemoci z povolání jsou vypočteny v právním předpise nařízením vlády. Tento prvek se promítá někdy do modifikace délky výkonu rizikové práce, nebo-li do tzv. hygienických expozičních kritérií (v tomto článku jako tzv. hygienická podmínka). Vezmeme-li za příklad Chronický verterobrogenní syndrom bederní páteře, který byl jako nemoc z povolání zařazen (pod kódem MNK-10) 1. 1. 2023,⁷ pak expoziční kritérium je výkon rizikové práce alespoň 3 roky a výkon rizikové práce ve směnách v každém roce aspoň v počtu 60 směn. Zaměstnanec pak musí být v dočasné pracovní neschopnosti pro tyto obtíže alespoň 12 měsíců. Splnění expozičního kritéria u zmiňovaného Chronického verterobrogenního

² S ohledem na primární zaměření tohoto článku se stranou ponechává medicínská stránka tohoto právního problému.

³ Jedná se v podstatě výlučně o praktický problém řešený judikaturou, zatím nikoliv českou či slovenskou teorií právní vědy. Srov. KORČEK, F. Okamih zistenia choroby z povolania v judikatúre Najvyššieho správneho súdu SR. In: *Najprávo.sk* [online]. 6. 7. 2023 [cit. 2026-06-25]. Dostupné z: <https://www.najpravo.sk/judikatura/spravne-pravo/judikatura-okamih-zistenia-choroby-z-povolania.html>; MORÁVEK, J. K soudnímu přezkumu lékařských posudků. *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 19, s. 668–673; ŠTEFKO, M. Úvahy nad novou úpravou posuzování a uznávání nemocí z povolání. *Právník*. 2012, roč. 151, č. 9, s. 981–995.

⁴ Zákon č. 262/2006 Sb. zákoník práce, v platném znění.

⁵ Srov. EHLE, E. – NAKLÁDALOVÁ, M. – HEŘMAN, M. – URBAN, P. Onemocnění bederní páteře – nová neurologická nemoc z povolání. *Česká a Slovenská neurologie a neurochirurgie*. 2022, roč. 85, č. 5, s. 351–362.

⁶ V případě chronických nemocí páteře např. pracovní odbornou skupinu ustanovil hlavní hygienik. Následně byl postup schválen v Radě pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci.

⁷ Jako nemoc z povolání se odškodňuje i nemoc vzniklá před jejím zařazením do seznamu nemocí z povolání, a to od jejího zařazení do seznamu a za dobu nejvýše 3 let před jejím zařazením do seznamu.

syndromu bederní páteře nelze ovšem ani při současném stavu poznání a techniky měřit přímo. Lékařská věda si při identifikaci této nemoci z povolání pomáhá odhadem tlaku na ploténku L4/5, který se modeluje za pomoci příslušného počítačového programu. Na základě závěru šetření krajské hygienické stanice, který je pro středisko nemocí z povolání závazný, vydává středisko nemocí z povolání lékařský posudek o uznání či neuznání nemoci z povolání. Podmínky postupu hygienického měření jsou upraveny příslušnými metodickými pokyny Ministerstva zdravotnictví.⁸

Zvláštní je, že ač podstatou nemoci z povolání je onemocnění touto nemocí, tedy slovy zákoníku práce „vznik nemoci u zaměstnance“, z hlediska pracovního práva je irelevantní, zda zaměstnanec mohl nebo nemohl onemocnět anebo onemocněl nebo neonemocněl nemocí z povolání z příčin vyskytujících se nebo vyskytnuvších se na pracovišti zaměstnance u posledního zaměstnavatele.⁹ Pro zjištění nemoci z povolání je klíčové, že onemocněl. Není však důležité, kde onemocněl, pokud u posledního zaměstnavatele pracoval za podmínek, za nichž konkrétní nemoc z povolání vzniká.¹⁰ Důležité dále není ani to, že zaměstnanec pracoval např. v pracovním poměru na dobu určitou.¹¹ V některých případech pak nárok na odškodnění trvá i v situaci, kdy se nemoc z povolání přestala u zaměstnance projevovat.¹²

2 Zjišťování nemocí z povolání střediskem nemocí z povolání

K uznávání nemocí z povolání jsou oprávněni poskytovatelé v oboru pracovní lékařství, a to ještě ne všichni, ale pouze tzv. střediska nemocí z povolání. Jedná se o specializovaná pracoviště, jejichž kompetence k uznávání nemocí z povolání podle zákona č. 373/2011 Sb. o specifických zdravotních službách, v platném znění (dále „ZoSSZ“) a vyhlášky č. 104/2012 Sb.¹³ (dále jen „Vyhláška“) jsou obsaženy ve Vyhlášce, kde jsou uvedené znakem místní příslušnosti.¹⁴ Součástí procesu zjištění nemoci z povolání je zjištění dlouhodobého překračování rizikových faktorů dané práce ze strany předmětného zaměstnance, které je zjišťováno atestovaným měřicím zařízením a stanoveným postupem.

Vyhláška a ani ZoSSZ s tím, že by o zjištění nemoci z povolání mohl rozhodnout soud *a priori* nepočítají, protože soudní moc na to není odborně ani materiálně vybavena. Navíc se jedná o činnost moci výkonné, nikoliv moci soudní. Nicméně nemoc z povolání se v určité době dějinného vývoje stala i v České republice právním pojmem. Ten je sice stále v českém právu určován pracovněprávními a zdravotními předpisy, tedy zejména NoNP, ale v některých krajních případech do tohoto pojmu promlouvá právě judikatura soudů, a to významně.

Standardní proces zjišťování nemoci z povolání či ohrožení nemocí z povolání u střediska nemocí z povolání probíhá tak, že se v konkrétním případě nejprve prověřuje splnění klinické podmínky. Pokud by byla naplněna klinická podmínka, provedlo by se zjištění hygienické podmínky. Absence splnění tzv. hygienické podmínky by měla za následek vydání lékařského posudku, který obsahuje závěr, že se neuznává zjištěné onemocnění jako nemoc z povolání, protože po komplexním posouzení zdravotního stavu bylo např. zjištěno, že nemoc nesplňuje hygienické podmínky pro uznání nemoci z povolání. Tedy v praxi je možné, že sice zaměstnanec splní klinická kritéria závažnosti onemocnění, ale např. u Chronického verterobrogenního syndromu bederní páteře se odhadem tlaku na ploténku L4/5 při modelaci ukáže, že tlak vyvinutý při těžké fyzické práci v konkrétním případě není dostatečný.

⁸ Příkladem je Metodický návod k zajištění jednotného postupu při autorizovaném měření, posuzování a interpretaci výsledků měření lokální svalové zátěže metodou integrované elektromyografie pro účely objektivizace pracovních podmínek, který byl publikován ve Věstníku MZ ČR č. 11/2023.

⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 3789/2012, ze dne 26. 9. 2013.

¹⁰ Tak rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2308/2002.

¹¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 3299/2011, ze dne 22. 1. 2013.

¹² Tak rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26.05.2025, sp. zn. 21 Cdo 752/2025.

¹³ Vyhláška č. 104/ 2012 o stanovení bližších požadavků na postup při posuzování a uznávání nemocí z povolání a okruh osob, kterým se předává lékařský posudek o nemoci z povolání, podmínky, za nichž nemoc nelze nadále uznat za nemoc z povolání, a náležitosti lékařského posudku (vyhláška o posuzování nemocí z povolání).

¹⁴ Jako je místo výkonu práce či bydliště poškozeného zaměstnance nebo sídlo zaměstnavatele. Pro vojáky z povolání a civilní zaměstnance vojska provádí tuto činnost středisko v Ústřední vojenské nemocnici v Praze.

3 Zjištění nemoci z povolání soudem

Stane-li se předmětem pracovního sporu to, zda je či není určité onemocnění nemocí z povolání, jde o otázku právní, ač podstata samozřejmě zůstává medicínská (jak to označují samy soudy). Smysl a účel tohoto institutu se zde z medicínského pohledu a právního pohledu rozcházejí. Zatímco z medicínského pohledu jde o to nemoc z povolání zjistit, z právního pohledu se nemoc z povolání uznává. Složitý skutkový děj daného případu je nutno diagnostikovat z hlediska medicínského. Nicméně protože je tato otázka řešena před soudem či správním orgánem, stává se z ní primárně otázka právní. To znamená, že soud musí stanovenými postupy v civilním řízení dojít k jednoznačnému úsudku, že zde je či není nemoc z povolání.¹⁵

Skutkově k této situaci může dojít tak, že proti lékařskému posudku o neuznání zjištění nemoci z povolání, stejně jako proti lékařskému závěru o zjištění nemoci z povolání, je podán návrh na přezkum, o kterém rozhoduje krajský zdravotní rada. Právně tedy lze napadnout i lékařský posudek střediska nemoci z povolání. Je-li rozhodnutí závislé na odborných znalostech, které krajský zdravotní rada nemá, pak si krajský úřad pro dané řízení ustanoví znalce. Dalším způsobem, jak se může stát otázka zjištění nemoci z povolání otázkou právní, je zahájení soudního sporu o neplatnost skončení pracovního poměru anebo o náhradě újmy způsobené nemocí z povolání či ohrožením nemocí z povolání.

Soud není případnou právní kvalifikací učiněnou ze strany žalobce vázán, musí si sám učinit úsudek o tom, zda se potenciálně jedná o nemoc z povolání či nikoliv. Jeho úsudek nelze nahradit závěrem znalce, ač on sám pochopitelně odborné znalosti či schopnosti pro vyřešení této otázky nemá.

Z hlediska práva je opakovaně v soudních řízeních činěn závěr, že právní závěr o nemoci z povolání vyžaduje mimo jiné zjišťování skutkových okolností týkajících se výkonu práce a podmínek výkonu této práce u konkrétního zaměstnance v době, kdy zaměstnanec naposledy pracoval. Toto šetření odborné povahy mohou provádět pouze stanovené orgány dle ust. § 62 odst. 3 ZoSZS. Samotné šetření je odborným skutkovým šetřením na místě samém, u konkrétního zaměstnavatele.

Aby se jednalo o nemoc z povolání musí

- být uvedena v seznamu nemocí z povolání dle NoNP,
- musí vzniknout u konkrétního zaměstnance v důsledku nepříznivého působení chemických, fyzikálních, biologických nebo jiných škodlivých vlivů a za podmínek uvedených v Nařízení NP, (pro zjednodušení budeme tuto podmínku označovat jako klinická podmínka),
- být zjištěna u daného zaměstnance, který naposledy pracoval za podmínek, za nichž tato nemoc vzniká (opět pro zjednodušení budeme tuto podmínku označovat za hygienickou podmínku).

ZoSZS výslovně v ust. § 62 odst. 2 uvádí: „*Ověřování podmínek vzniku nemocí z povolání provádí [...]. Výsledky ověření podmínek vzniku nemocí z povolání jsou pro poskytovatele posuzujícího nemoc z povolání závazné.*“

I když nemoc z povolání nemusí být vždy zjištěna lékařským posudkem střediska nemoci z povolání, který musí splňovat náležitosti stanovené právními předpisy, soud může bez součinnosti ze strany poskytovatele pracovnělékařských služeb rovněž dojít k úsudku, že zde je nemoc z povolání. Nemůže se však jednat o jakékoliv rozhodnutí, ale soud je povinen vyjít z ust. § 271k a § 269 zákoník práce.

Nutno dodat, že pro získání odškodnění nestačí fakt, že zaměstnanec trpí nemocí z povolání. Musí být totiž splněny předpoklady stanovené zákoníkem práce. V praxi tak nastávají případy, kdy zaměstnanec trpí nemocí z povolání, nárok na odškodnění však zcela či zčásti nemá. I splnění těchto předpokladů je právní otázkou. Např. o existenci kauzálního vztahu mezi újmou a nemocí z povolání, tedy o příčinné souvislosti, si soud musí učinit úsudek též sám, ani zde není rozhodující závěr znalce. Pro závěr o příčinné souvislosti mezi nemocí z povolání a ztrátou na výdělku není kupodivu významné, jak se o této skutečnosti účastníci pracovního vztahu mezi sebou dohodli (i kdyby to byla dohoda o narovnání)¹⁶ nebo ojedinělé formální vyjádření vyňaté z dalších souvislostí, nýbrž jen závěr vycházející z objektivně daných skutečností vnějšího světa.¹⁷ Podle okolností

¹⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 4. 2019, sp. zn. 24 Cdo 3404/2018.

¹⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2671/2019, ze dne 16. 3. 2020.

¹⁷ Tak rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 2. 2016, č. j. 21 Cdo 2463/2014-235.

konkrétního případu může nastat skutková situace, kdy zaměstnanec sice nepochybně trpí nemocí z povolání, ale v důsledku svých obecných onemocnění ztratí zdravotní způsobilost, tedy ztratí schopnost soustavné výdělečné činnosti pro svá obecná onemocnění.¹⁸ Také může dojít k situaci, kdy sice zaměstnanec trpí nemocí z povolání, práci však nezíská z důvodu, že prostě práce není ani pro zdravé uchazeče o zaměstnání.¹⁹

3.1 Klinická podmínka

Chce-li zaměstnanec jako žalobce ve sporu o náhradu újmy způsobené nemocí z povolání uspět, musí jeho žalobní tvrzení a důkazní návrhy (i v pracovním sporu) odrážet popsání hmotněprávní předpoklady zákonného vymezení nemoci z povolání. Těmi je nepochybně lékařský posudek o zjištění nemoci z povolání. Pokud zaměstnanec lékařským posudkem nedisponuje, pak mu nezbyvá jiná varianta, než se snažit spravedlnosti domoci u soudu. Jenomže v soudním řízení bude čelit hned několika problémům. Prvním z nich je, že splnění klinické podmínky je možné u některých nemocí z povolání prokázat pouze v případě, že zaměstnanec ještě danou práci koná. Po jistém plynutí času je tak někdy nemožné prokázat, že zaměstnanec pracoval za podmínek, za kterých vzniká daná nemoc z povolání z hlediska splnění klinických podmínek stanovených pro její vznik. Dalším problémem je, zda soud může nahradit činnost poskytovatele pracovnělékařských služeb i krajské hygienické stanice.

Jak judikoval v určité době Nejvyšší správní soud a posléze i Ústavní soud: „Posudek vydaný zařízením závodní preventivní péče o způsobilosti k práci určitého zaměstnance není aktem vrchnostenského orgánu nadaného právem rozhodovat o právech a povinnostech, ale jde o odborné stanovisko lékaře, který zákonem předvídaným a vyžadovaným způsobem poskytuje součinnost zaměstnavateli.“²⁰ I když došlo ke změně právní úpravy, podle Nejvyššího správního soudu se ale věcně nic nezměnilo.²¹

Nejvyšší správní soud se opakovaně vyjádřil též k lékařským posudkům o neuznání či uznání nemoci z povolání.²² Nejvyšší správní soud tak výslovně judikoval: „lékařský posudek o zjištění nemoci z povolání, ani rozhodnutí o jeho přezkoumání, nejsou samy o sobě zásahem do práv nebo povinností zaměstnance či zaměstnavatele, resp. úkonem, kterým by se konstitovala určitá práva a povinnosti zaměstnance, o jehož nemoc z povolání se má jednat, nebo zaměstnavatele.“²³

Na to reagoval posléze Nejvyšší soud tak, že lékařský posudek, tedy i lékařský posudek střediska nemocí z povolání, je jen dobrozdáním, neboť „není aktem vrchnostenského orgánu nadaného právem rozhodovat o právech a povinnostech“ (srov. závěry dříve citovaného nálezu Ústavního soudu ze dne 23. 9. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 11/08). Civilní soudy tak při rozhodování pracovních sporů nemohou lékařský posudek střediska nemocí z povolání považovat za rozhodnutí, z něhož by mohl soud bez dalšího vycházet. Proto civilní soudy k posouzení této otázky ustanoví znalce. V některých případech však znalec dojde k názoru, že zaměstnanec trpí nemocí z povolání, nikoliv pracovním úrazem.

I když si znalec po prostudování spisu učiní závěr o splnění klinické podmínky,²⁴ znalec tedy usoudí, že zaměstnanec skutečně trpí nemocí z povolání, samo o sobě to neznamena, že jsou splněny všechny podmínky pro zjištění nemoci z povolání. Pokud znalec uvede, že se jedná o nemoc z povolání, není možné na základě takového znaleckého posudku zjistit nemoc z povolání, pokud nejsou splněny další předpoklady pro uznání nemoci z povolání. Znalec totiž není vybaven tak, aby mohl prostým pozorováním nahradit splnění hygienické podmínky zjišťování nemoci z povolání, tedy provést obvykle specifické měření, zda konkrétní podmínky na pracovišti mohou být příčinou onemocnění. Znalec ani nemůže nahradit závazné stanovisko orgánu či subjektu uvedeného v ust. § 62 odst. 3 ZoSZS.

Zákoník práce ani NoNP nedefinují nemoc z povolání tak, že jí trpí každý zaměstnanec s určitým obsahem (náplně) práce, který koná rizikovou práci takto kategorizovanou z hlediska rizik a míry výskytu faktorů, které

¹⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9.3.2004, sp. zn. 21 Cdo 1478/2003.

¹⁹ Tak rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2671/2019, ze dne 16. 3. 2020.

²⁰ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 11/08, ze dne 23.09.2008. Dále např. Rozsudek rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 9. 2007, č. j. 4 Ads 81/2005 – 125.

²¹ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 4. 2014, č. j. 4 Ads 121/2013 – 31.

²² Tak rozsudky Nejvyššího správního soudu dne 26. 1. 2016, č. j. 8 As 151/2015 – 33, a ze dne 14. 3. 2018, č. j. 1 As 23/2018 – 15.

²³ Tak rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 3. 2018, č. j. 1 As 23/2018 – 15.

²⁴ Srov. např. rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 14. 1. 2026, sp. zn. 10 Co 494/2025.

mohou ovlivnit zdraví zaměstnance.²⁵ Skutečnost, že druh práce je určitým způsobem kategorizován u zaměstnavatele z hlediska možnosti ovlivnění a rizikovosti pro zdraví zaměstnanců, neznamená, že každé onemocnění, kterým zaměstnanec vykonávající danou práci onemocní a které lze nalézt na seznamu nemocí z povolání, je nemocí z povolání.²⁶

Proto se myslelo, že soud nemůže nahradit svou úvahou odborné šetření orgánů dle ust. § 62 odst. 3 ZoSZS, tedy jednak splnění hygienické podmínky, jednak posouzení jejího splnění krajskou hygienickou stanicí. Nicméně Nejvyšší soud nakonec umožnil, aby i tuto činnost soud mohl suplovat.²⁷ Pokud se podle Nejvyššího soudu objeví potřeba (znovu a náležitě) objasnit zaměstnancův zdravotní stav a příčiny jeho poškození, je třeba v příslušném soudním řízení otázku, zda zaměstnanec pozbyl vzhledem ke svému zdravotnímu stavu dlouhodobě zdravotní způsobilost, vyřešit (postavit najisto) dokazováním, provedeným zejména prostřednictvím znaleckých posudků.

Je tak na soudu, aby uložil úkol zpracovat odpovědi na tyto odborné otázky znalcům, kteří mají ve svém oboru posuzování nemocí z povolání a hygienu práce. Tito znalci provedou zjištění, zda jsou naplněny klinické i hygienické podmínky vzniku nemoci z povolání. Pokud by soud učinil závěr o tom, že při práci zaměstnance na místě u žalovaného zaměstnavatele došlo ke splnění všech zákonných podmínek pro vznik nemoci z povolání a tento závěr by neměl oporu v důkazech provedených v řízení, pak by soud zatížil toto řízení procesní vadou, jejíž důsledky by se nevyhnutelně promítly do nesprávného právního závěru o existenci nemoci z povolání a závěru o příčinné souvislosti mezi nemocí z povolání a vznikem újmy.

3.2 Hygienická podmínka

Soud nemůže učinit právní závěr o odpovědnosti zaměstnavatele za újmu na zdraví dle ust. § 271b zákoníku práce z titulu nemoci z povolání z kategorizace druhu práce zaměstnance (kategorie 2) a z obecné možnosti vzniku takového onemocnění bez odborného posouzení podmínek vzniku nemoci z povolání a pouze na základě tvrzení zaměstnance a svědků o vykonávané práci a úvah znalce o možnosti existence nemoci z povolání u zaměstnance, respektive názoru na nevhodnost pracovního zatížení žalobkyně. Skutečnost určitého obsahu (náplně) práce ani její kategorizace z hlediska rizik (míry výskytu faktorů), které mohou ovlivnit zdraví zaměstnance podle ust. § 37 zákona č. 258/2000 Sb., v platném znění, však nepředstavují prvky, kterými zákoník práce a zejména ZSZS definují nemoc z povolání.

Moci soudní v tomto případě náleží nahrazovat činnost orgánů ochrany zdraví pouze skrze znalce, respektive vyžádaná vyjádření státních orgánů. Důležité je si proto uvědomit, že autorizovaný protokol s interpretací výsledků měření je pouze jedním z podkladů, na základě kterých orgán ochrany veřejného zdraví vypracuje závazné vyjádření k ověření podmínek vzniku onemocnění pro účely posuzování nemoci z povolání. Postupy se samozřejmě liší pro jednotlivé nemoci z povolání – odborná měření, posuzování a interpretace výsledků. Např. měření lokální svalové zátěže vykonávají autorizované laboratoře fyziologie práce zdravotních ústavů a Státní zdravotní ústav. Výsledky jsou vydávány formou autorizovaného protokolu. Měření se provádí metodou integrované elektromyografie, která je v současné době nejčastěji využívanou metodou k objektivnímu posouzení lokální svalové zátěže. Nicméně ZoSZS svěřuje pravomoc k ověření podmínek zjištění nemoci z povolání orgánům vypočteným v ust. § 62 ZoSZS, nikoliv soudu.

Správní soudy však lékařský posudek střediska nemocí z povolání nepovažují za rozhodnutí a civilní soudy v pracovních sporech také ne. Soud tak sice nemůže svou úvahou nahradit stanovisko orgánu podle ust. § 62 ZoSZS, typicky krajské hygienické stanice, k provedení předepsaného měření ke zjištění splnění hygienické podmínky, může však tomuto orgánu uložit, aby se ve věci vyjádřil. Další cestu naznačil Nejvyšší správní soud, který pro takový případ dovodil, že si zaměstnanec musí požádat o lékařský posudek. „*Stěžovatelka tak má i bez požadovaného soudního přezkumu další možnosti, jak dosáhnout změny lékařského posudku, zejména má-li za to, že zjištění ohledně nemoci z povolání neodpovídají skutečnosti.*“²⁸ Pokud by snad zaměstnanec

²⁵ Srov. ust. § 37 zákona č. 258/2000 Sb.

²⁶ Právním argumentem je to, že v opačném případě by totiž právní úprava týkající se posuzování nemocí z povolání a jejich uznávání zcela pozbyla smyslu.

²⁷ Tak rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1804/2015.

²⁸ Tak rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 3. 2018, č. j. 1 As 23/2018 – 15.

uvažoval, že by nepřipuštění soudního přezkumu daného rozhodnutí v řízení před správními soudy znamenalo porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, pak to Nejvyšší správní soud vyloučil.²⁹

Jelikož ne vždy takový postup funguje, a to právě s ohledem na klinické podmínky u nemocí z povolání a časové hledisko existence klinických podmínek, Nejvyšší soud a posléze Ústavní soud vyložily, že obecné soudy mohou při zohlednění výsledků hygienického měření usoudit, že ke vzniku nemoci z povolání došlo dříve, než to středisko nemocí z povolání určilo.³⁰ V tomto případě se jednalo o čtyři dny a soudy viděly oporu v datu měření, které bylo skutečně provedeno, jakož i v ověření podmínek vzniku nemoci z povolání, které provedla krajská hygienická stanice. Vlastní úsudek, a to úsudek odchylný od závěrů střediska nemoci z povolání a krajské hygienické stanice, však nakonec učinil sám soudce. Starším příkladem téhož je právní názor Nejvyššího soudu, který umožnil považovat kladivo za vibrující nástroj.³¹

Přímo k přenesení důkazního břemene ve věci měření lokální svalové zátěže pro účely zjištění podmínek, za nichž vzniká nemoc z povolání, z žalobce (zaměstnance) na zaměstnavatele se Nejvyšší soud vyjádřil takto: *“Zaměstnavatel tak nenese důkazní břemeno (a břemeno tvrzení) ohledně skutečnosti, že u něj zaměstnanec pracoval za podmínek, z nichž vzniká nemoc z povolání, kterou byl postižen (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2014, sp. zn. 21 Cdo 3689/2012). Na takovém rozvržení důkazního břemene nemění nic ani odkaz dovolatele na nález Ústavního soudu ze dne 27. 6. 2023, sp. zn. I ÚS 463/23, neboť tento se týkal rozložení důkazního břemene ohledně podstatné změny poměrů poškozeného zaměstnance, domáhal-li se zaměstnavatel úpravy (zproštění) povinnosti platit poškozenému zaměstnanci náhradu za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti.”*³²

4 Slovenská úprava zjišťování nemocí z povolání

Komparace řízení ke zjišťování nemocí z povolání s geograficky a historicky blízkými státy má omezenou účinnost, protože v okolních státech neexistuje (České republice podobný) mix socialistické koncepce objektivní odpovědnosti zaměstnavatele za újmu způsobenou zaměstnanci nemocí z povolání a veřejnoprávního zákonného pojištění obhospodařovaného dvěma komerčními pojišťovnami. Proto pro porovnání přístupu byla zvolena slovenská úprava, která sice rovněž má úpravu úrazového pojištění, tedy něco, co v české úpravě chybí, nicméně se aspoň jedná o úpravu, která je nám nejvíce kulturně blízká.

Z pohledu předmětu analýzy tohoto článku je nutno vytknout před závorku, že již Rakousko-Uhersko a posléze ČSR zjistily, že ve věcech úrazového pojištění je vhodnější mít specializované rozhodčí soudy. Společným poznatkem úrazového pojištění po II. světové válce pak bylo, že zaměstnance či pojištěnce trpícího nemocí z povolání je vhodnější pracovně rehabilitovat, nikoliv komplexně odškodňovat. Protože nikoli peníze, ale potřebnost pro druhé dává lidskému životu smysl. Přesto z politických důvodů je přijetí českého úrazového pojištění nereálné.

Proces uznávání nemocí z povolání a následné uplatňování nároků z úrazového pojištění na Slovensku představuje komplexní právní mechanismus na pomezí medicínského expertního posuzování a správního (sociálního) řízení. Klíčovou roli zde hraje součinnost specializovaných zdravotnických pracovišť a Sociální pojišťovny (Sociálna poisťovňa).

Základním předpokladem pro vznik nároků z úrazového pojištění je vydání lékařského posudku o uznání nemoci z povolání. Tento úkon je v kompetenci specializovaných pracovišť, typicky klinik pracovního lékařství a klinické toxikologie. Z hlediska soudního přezkumu je zásadní procesní povaha tohoto posudku. Jak konstatoval Správní soud v Košicích, lékařský posudek o uznání či neuznání nemoci z povolání není výsledkem rozhodovací činnosti orgánu veřejné správy v rámci správního řízení, a tudíž jej nelze napadnout samostatnou

²⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 1. 2016, č. j. 8 As 151/2015 – 33.

³⁰ Stalo se tak rozsudkem Krajského soudu v Ostravě ze dne 19. září 2022 č. j. 16 Co 79/2021-358. Srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. října 2023 č. j. 21 Cdo 1132/2023-416 a usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 10. 2024, sp. zn. II. ÚS 3275/23.

³¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 1. 2021, sp. zn. 21 Cdo 2812/2020.

³² Srov. usnesení Nejvyššího soudu č.j. 21 Cdo 2197/2025-500 ze dne 26.3.2026.

správní žalobou.³³ V případě nesouhlasu s posudkem je tedy procesním prostředkem nápravy odborný přezkum Celoslovenskou komisí pro posuzování nemocí z povolání, nikoliv přímý zásah správního soudnictví.

V aplikační praxi dochází k situacím, kdy zaměstnavatel odmítá uznat pracovní charakter úrazu či nemoci, což vede k průtahům v řízení o dávkách. Judikatura slovenských soudů však zdůrazňuje tzv. vyšetřovací zásadu, podle níž je Sociální pojišťovna povinná v řízení o nároku na dávku samostatně posoudit všechny rozhodné skutečnosti. Pokud zaměstnavatel neuznává událost jako pracovní úraz nebo nemoc, Sociální pojišťovna nemůže řízení přerušit a odkázat pojištěnce na civilní soud s určovací žalobou. Správní soud v Bratislavě k tomu judikoval: „*Odpoveď na otázku, či ide o pracovný úraz, si musí vyriešiť žalovaná [Sociálna poisťovňa] sama v rámci konania o nároku na úrazovú dávku ako otázku predbežnú.*“³⁴ Sociální pojišťovna totiž nese odpovědnost za náležité zjištění skutkového stavu a nemůže přenášet důkazní břemeno stran existence úrazu výhradně na pojištěnce v rámci jiných soudních řízení. Úrazová renta jako stěžejní dávka náleží poškozenému v případě, že jeho pokles pracovní schopnosti přesáhne 40 %. Klíčovým podkladem pro toto posouzení je tzv. Profesiogram – podrobný popis pracovních činností a míry expozice rizikům. Soudy judikují, že jakákoliv změna v pokladových materiálech (např. precizace profesiogramu zaměstnavatelem) může vést ke změně výše renty.³⁵ Sociální pojišťovna je oprávněna přistoupit k přehodnocení poklesu pracovní schopnosti i v případě, že předchozí diagnóza zůstává stejná, ale změní se interpretace pracovního zatížení pojištěnce. Děje se tak však opět v rámci příslušného řízení, jehož výsledkem je rozhodnutí Sociální pojišťovny. Specifickou oblastí je vztah mezi zákonným odškodněním za ztížení společenského uplatnění a nárokem na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle občanského zákoníku. Slovenská judikatura stojí na principu subsidiarity náhrady nemajetkové újmy.³⁶

Závěr

Proces uznání nemoci z povolání v České republice se skládá z několika formálních kroků, které podle současné judikatury správních soudů nejsou správním řízením. Co je nemoc z povolání, vymezují zákoník práce a NoNP. V souladu s ust. § 62 ZoSZS je nemoc z povolání zjišťována tak, že se nejprve diagnostikuje nemoc, kterou zaměstnanec trpí, z hlediska klinických kritérií. Následně se ověří podmínky vzniku nemoci z povolání, tedy to, že zaměstnanec pracoval u zaměstnavatele za podmínek, za kterých vzniká nemoc z povolání. Ověření provádí orgány vypočtené v ZoSZS, nejčastěji krajská hygienická stanice. Stanovisko orgánu, který provedl ověření podmínek vzniku, je pro středisko nemocí z povolání právně závazné.

Demonstrováno na konkrétním případě jde o to, že v rámci klinického vyšetření je u zaměstnance diagnostikován Chronický verterobrogenní syndrom bederní páteře, který byl jako nemoc z povolání zařazen (pod kódem MNK-10). Následně jsou ověřeny podmínky vzniku nemoci z povolání, tedy splnění expezičního kritéria ve formě výkonu rizikové práce alespoň 3 roky, a to výkonu rizikové práce ve směnách v každém roce alespoň v počtu 60 směn. Zaměstnanec pak musí být v dočasné pracovní neschopnosti pro tyto obtíže alespoň 12 měsíců. Rozebráno do detailu, splnění expozičního kritéria u této diagnózy nelze měřit přímo, pouze se na základě získaných dat odhaduje míra tlaku na ploténku L4/5, což se modeluje za pomoci příslušného počítačového programu.

Zaměstnanec se nemůže právní cestou domoci vydání lékařského posudku o uznání nemoci z povolání jinak, než že středisko nemoci z povolání rozhodne o uznání nemoci z povolání. Přezkum lékařského posudku střediska nemocí z povolání či rozhodnutí krajského úřadu, kterým je tento lékařský posudek přezkoumáván, je ovšem ze strany správních soudů vyloučen, jak opakovaně judikoval Nejvyšší správní soud a posléze to potvrdil též Ústavní soud.

³³ Soud v této souvislosti uvedl: „*Lekársky posudok o uznaní choroby z povolania alebo ohrozenia chorobou z povolania [...] nie je výsledkom administratívnej činnosti správneho orgánu, ktorou by sa zakladali, menili, rušili alebo záväzne určovali práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb v oblasti verejnej správy.*“ Usnesení Správního soudu v Košicích ze dne 27. 11. 2025, č. j. 55/22/2025.

³⁴ Rozsudek Správního soudu v Bratislavě ze dne 24. 2. 2026, č. j. BA-8Sa/61/2021.

³⁵ Rozsudek Správního soudu v Košicích ze dne 29. 7. 2025, č. j. PO-4Sa/5/2021.

³⁶ V případech mimořádně závažných poškození zdraví s dopadem na rodinný život poškozeného i jeho blízkých osob (sekundárních obětí) mohou soudy přiznat náhradu nemajetkové újmy nad rámec bodového ohodnocení SŽU. Okresní soud Prešov v jednom ze svých rozhodnutí zdůraznil, že pokud úraz či nemoc z povolání vede k úplné destrukci dosavadního způsobu života rodiny a mění vztah mezi partnery na vztah opatrovník – pacient, je namístě přiznat nemajetkovou újmu i blízkým osobám. Srov. rozsudek Okresního soudu Prešov ze dne 9. 3. 2026, č. j. 29Cpr/5/2025.

Jiná situace je v pracovních sporech u civilních soudů. Zde se stalo obvyklým přezkoumávat zdravotní stav zaměstnance v souvislosti se skončením pracovního poměru, respektive v souvislosti s tvrzeným nárokem na náhradu újmy skrze soudem ustanoveného znalce. Pokud znalec ve znaleckém posudku vysloví závěr, že zaměstnanec trpí nemocí z povolání, pak ovšem nemůže civilní soud nahradit závazné stanovisko orgánů vypočtených v ust. § 60 ZoSZS. Otázky odborné (lékařské) v těchto případech vysoce převažují nad otázkami právními. Civilní soud musí při svém rozhodování vyjít ze stanoviska orgánu, který provedl ověření podmínek vzniku nemoci z povolání. Toto odborné stanovisko je pro soud směrodatné.

Protože civilní soud nemůže nahrazovat činnost orgánu ochrany veřejného zdraví, musí účastníka řízení, který neunese procesní břemeno ke splnění hygienické podmínky, poučit podle ust. § 118a o.s.ř. a vyzvat jej k doplnění tvrzení a důkazních návrhů. Zaměstnanec tak dopředu musí počítat s tím, že bude muset včas požádat o vydání lékařského posudku střediska nemocí z povolání a urgovat ověření podmínek vzniku nemoci z povolání u orgánu uvedeného v ust. § 62 ZoSZS.

Protože Česká republika nemá úrazové pojištění, neexistuje obecná vyšetřovací povinnost orgánu úrazového pojištění posoudit vznik nemoci z povolání. V návaznosti na konkrétní problémy zaměstnanců, tj. žalobců, s českou úpravou nakonec řešení přinesly civilní soudy, které za pomoci znalců z oborů nemoci z povolání a hygiena práce pomáhají, někdy i v rozporu s rovností stran v civilním řízení, zaměstnancům shromáždit dostatečné důkazy k tomu, aby soud mohl usoudit, že zaměstnanec trpí nemocí z povolání, ač pro to není vydán lékařský posudek střediska nemocí z povolání a ani nebylo vydáno závazné stanovisko krajské hygienické stanice. Tento přístup je však z hlediska koncepčního nejen zdlouhavý a vysoce nákladný, ale též neefektivní. Především platí slova klasika: stranám v soudním sporu jde o vítězství a nikoliv o pravdu. Dále princip úplné monetární kompenzace těch, kteří trpí nemocí z povolání, nesmí převážít v situacích, kdy je možná pracovní rehabilitace. To je nezbytnost jak z hlediska deficitního státního rozpočtu, tak z hlediska lidského humanizmu. Takovýto koncepční přístup však vskutku nenáleží moci soudní, ale moci zákonodárné. Proces uznávání nemocí z povolání soudem, který supluje činnost střediska nemocí z povolání a orgánů ochrany veřejného zdraví je důkazem, že ochrana slabší strany je zásadou nejen hmotného pracovního práva, ale že tato zásada našla své uplatnění též v předpisech práva procesního.

Příspěvek byl vytvořen za finanční pomoci poskytnuté Ústavu státu a práva AV ČR, v.v.i.

Referenční seznam

- BĚLINA, Miroslav a kol. *Pracovní právo*. 7. doplněné a podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2017.
- BARANCOVÁ, Helena. *Zákoník práce: Komentár*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2022.
- PICHRT, Jan a kol. *Pracovní právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.
- DANDOVÁ, Eva. Nemoci z povolání – k některým aktuálním otázkám. *Práce a mzda*. 2019, roč. 67, č. 5, s. 36–42.
- ERÉNYI, Tomáš. Česká úprava lékařského posudku o nezpůsobilosti k práci ve světle nové judikatury. *Journal of Safety Research and Applications (JOSRA)* [online]. 2019, roč. 12, č. 2 [cit. 2026-05-15]. Dostupné z: <https://www.josra.cz/>.
- KORČEK, Filip. Okamih zistenia choroby z povolania v judikatúre Najvyššieho správneho súdu SR. In: *Najpravo.sk* [online]. 6. 7. 2023 [cit. 2026-05-15]. Dostupné z: <https://www.najpravo.sk/>.
- MORÁVEK, Jakub. K soudnímu přezkumu lékařských posudků. *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 19, s. 668–673.
- ŠTEFKO, Martin. Úvahy nad novou úpravou posuzování a uznávání nemocí z povolání. *Právník*. 2012, roč. 151, č. 9, s. 981–995.
- ŠTEFKO, Martin. *Odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014.
- TUČEK, Milan a kol. *Pracovní lékařství pro praxi. Příručka s obrazovou dokumentací*. Praha: Grada, 2005. (Pozn.: Obsahuje medicínsko-právní rámec zjišťování nemocí).
- ŽOFKA, Jan – FENCLOVÁ, Zdenka. Přehled hlášených nemocí z povolání v ČR. In: *Národní zdravotnický informační portál* [online]. 2024 [cit. 2026-05-15].
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 5334/2015.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 9. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 11/08.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 2. 2023, sp. zn. 21 Cdo 752/2025.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3789/2012.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 5. 2003, sp. zn. 21 Cdo 2308/2002.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3299/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26.5.2025, sp. zn. 21 Cdo 752/2025.
- Rozsudek Správního soudu v Košicích ze dne 29. 7. 2025, č. j. PO-4Sa/5/2021.
- Rozsudek Okresního soudu Prešov ze dne 9. 3. 2026, č. j. 29Cpr/5/2025.
- Rozsudek Správního soudu v Bratislavě ze dne 24. 2. 2026, č. j. BA-8Sa/61/2021.